

■ Işıl Aydın

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

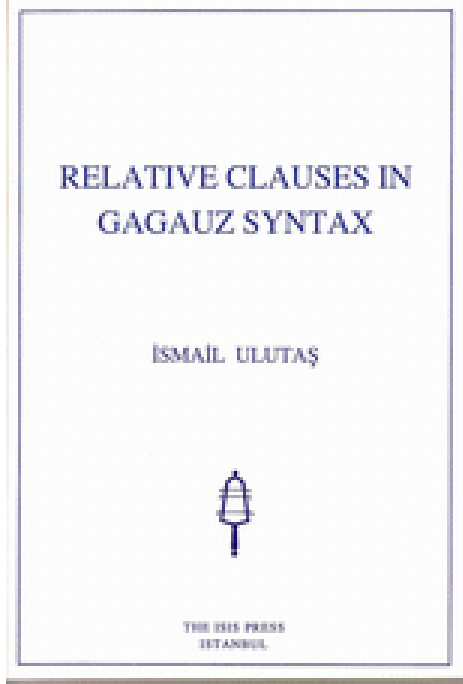
‘RELATIVE CLAUSES IN GAGAUZ SYNTAX’

(Yayın Tanıtma)

‘GAGAUZCA SÖZDİZİMİNDE İLĞİ TÜMCECİKLERİ’

(Book Review)

Ulutaş, İsmail (2004). *Relative Clauses in Gagauz Syntax*. İstanbul: Thelsis Press, 218 s. (ISBN 9754282836)

Günümüzde çoğunluğu Moldova’ya bağlı Gagauz Yeri’nde, bir kısmı da Bulgaristan’ın kuzeydoğusu, Yunanistan’ın Keserya bölgesi ve Romanya’nın Dobruca bölgesinde (Özkan 2002: 250)¹ yaşayan Gagauzların konuştuğu dil olan Gagauz Türkçesi, Türk dillerinin sınıflandırmasında Türkiye Türkçesi, Azerice ve Türkmenceyle beraber *Güneybatı* veya *Oğuz grubunda*, diğer bir deyişle de *dağlı* grubunda yer alır ve Oğuz grubu Türk dilleri içerisinde Türkiye Türkçesine en yakın dil olarak nitelendirilir.

Diğer Oğuz grubu Türk dilleriyle karşılaştırıldığında, XX. yüzyılın başında bir yazı dili haline gelen Gagauz Türkçesi, söz konusu diller arasında yazı dilini en geç oluşturan dildir. Bilindiği üzere Gagauz Türkçesinin sözdizimi, birçok bakımdan diğer Türk dillerinden farklı bir yapı sergilemektedir. Tarih boyunca Slav topluluklarıyla bir arada yaşayan Gagauzların kültürleri gibi dilleri de bu

¹Özkan, Nevzat (2002). Gagauz Türkçesi *Türkler Ansiklopedisi*. İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları, C. 20, s. 250-261.

topluluklardan etkilenmiş ve Gagauz Türkçesinin sözdizimi Batı dillerinin etkisiyle Türkçeden oldukça farklılaşmıştır. İsmail Ulutaş’ın 2000 yılında Wisconsin Üniversitesinde tamamladığı, Gagauz Türkçesindeki ilgi cümlelerini konu alan *Gagauz Syntax: An Examination of Relative Clauses* başlıklı doktora tezi, Gagauz Türkçesinin sözdizimi üzerine yapılmış önemli çalışmalardan biridir. Bu tez, konu hakkındaki kaynaklar güncellenerek ve gözden geçirilerek, *Relative Clauses in Gagauz Syntax* adıyla, İngilizce olarak, 2004 yılında İsis Yayınevi tarafından yayımlanmıştır.

İlgi cümleleri Gagauz Türkçesinde yaygın bir şekilde ismi nitelemek için kullanılmaktadır. Gagauz Türkçesi ismi nitelerken sıfat-fiillerle birlikte ilgi cümlelerini de kullanır. Ulutaş, çalışmasında ilgi cümlelerinin kuruluşunda ilgi zamiri ve bağlayıcı unsurlar ile nitelenen isimlerin sözdizimsel yapıdaki görevlerini geniş bir şekilde incelemiştir.

Kitap *Giriş, Gagauzların Tarihsel Geçmişi ve Gagauz Türkçesine Genel Bakış, Ana Hatlarıyla Genel Olarak Gagauz Türkçesinin Sözdizimi, Bir Evrensel Dilbilgisi Kategorisi Olarak İlgi Yapıları, Bitimli İlgi Cümleleri, Bitimli Tümleç Yan Cümleleri ve Zarf-fiilli Yan Cümleler, Sonuç ve Kaynakça* olmak üzere sekiz bölümden oluşmaktadır.

Kitabın giriş bölümünde çalışmanın amacına ve kapsamına değinen Ulutaş, çalışmasını ‘Gagauzcadaki ilgi cümlelerinin ve bitimli yan cümlelerin iki tipinin bütüncüye dayalı betimlemeli ve analitik açıklaması’ olarak nitelendirir. Gagauz Türkçesi hakkında daha önce yapılan çalışmalar ya basit derlemeleri ya da Klasik Sovyet metoduyla yapılan sesbilgisel ve biçimbilgisel incelemeleri içermektedir. Ulutaş ise çalışmasında özellikle ilgi cümlelerini ele almış, modern dilbilimsel yöntemlerden ve Evrensel Dilbilgisi metodundan yararlanarak ayrıntılı bir analiz yapmıştır. Çalışmasında yararlandığı bütüncü hem konuşma dilinden derlemelerden hem de yazılı kaynaklardan oluşmuştur. Konuşma dilinden aldığı örnekleri 1999’da Gagauz Yeri’ne yaptığı araştırma gezisinde kendisi derlemiştir. Yazılı materyalleri ise Gagauz Yeri’nde çıkarılan Ana Sözü ve Gagauz Sesi gazeteleri ile farklı yazarlara ait çeşitli basılı öykü ve romanlardan elde etmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Gagauz halkı, anayurtları, tarihsel geçmişleri ve dilleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde Gagauzların göçleri ve yerleşimleri, yaşadıkları yerler, Gagauzca ve diyalektleri, Gagauzların kullandıkları alfabeler ve Gagauzlar hakkında yapılan çeşitli çalışmalar ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Gagauz Türkçesinin sözdizimi genel hatlarıyla ele alınmıştır. Bu kısımda ilk olarak cümle yapısı üzerinde durulmuş, bildirme cümleleri, soru cümleleri ve emir cümleleri incelenmiştir. İkinci olarak cümlenin ana öğeleri ele alınmıştır. Öncelikle cümlenin ana yapıtaşı olan yüklem ve özne kategorilerini ele alan Ulutaş, Gagauz Türkçesinde fiil ve isim cümlelerinin niteliğini ve sözdizimindeki yerini açıklamıştır. *Cümlenin ikincil öğeleri* başlığını taşıyan üçüncü kısımda nesne ve nesne türlerini incelemiştir. Dördüncü olarak ise basit cümlelerin sözdizimi incelenmiştir. Bu bölümde yüklemün öznenen önce geldiği cümleler, yüklemün öznenen sonra geldiği cümleler ve ilgi ve iyelik kurulumuş isim cümlelerinin yapısı tartışılmıştır. Beşinci olarak bileşik cümlelerin yapısı ele alınmıştır. Bileşik cümleler, bağlaç olmadan kurulan yan cümleler ve bağlaçla kurulan yan cümleler olarak iki gruba ayrılmıştır ve bu yapılar örneklerle incelenmiştir.

Kitabın dördüncü bölümünde ilgi yapılarının bir Evrensel Dilbilgisi kategorisi olarak görünümü ele alınmıştır. Evrensel Dilbilgisine göre cümle, bir ad öbeği ile bir eylem öbeğinden oluşur. Her öbeğin de kendi içinde bir yönetim şeması vardır. Gagauz Türkçesinde ilgi cümleleri bir baş isim ve bu baş ismi

niteleyen bir cümlecikten oluşur. Bu niteleyici cümlecik, yönetim şemasına göre öbeğin baş ismi konumunda bulunan ismin dahil olduğu öbek yapıyı sınırlar ve baş ismi tam olarak belirler. Baş isim hem niteleyici cümlecikte hem de ana cümlede sözdizimsel bir görev üstlenir. Fakat baş ismin niteleyici cümlecikle ana cümlede yer aldığı görev birbirinden farklıdır. Bu kısımda *bitimsiz ilgi cümleleri* başlığı altında Gagauz Türkçesindeki sıfat-fiiller ve bunlarla kurulan ilgi cümleleri ele alınmıştır.

Kitabın beşinci bölümü bitimli ilgi cümlelerine ayrılmıştır. Bu bölümde ilk olarak soru sözcüklerinin bağlayıcı olarak kullanıldığı ilgi cümleleri işlenir. Soru sözcükleri birçok dilde, sözdiziminde bağlayıcı unsur olarak kullanılabilir. Gagauz Türkçesinde *kim, ne, năanı/nerey(ă), năanda/ner(e)dă, năandan/ner(e)dăsoru* sözcükleri ilgi cümlelerinde bağlayıcı unsur olarak yer alabilmektedir. Bu bölümün ikinci kısmında ise bitimli ilgi cümlelerinde tamlayıcı işlevini gören *kim, ne, angı, năanı/nerey(ă), năanda/ner(e)dă, năandan/ner(e)dă, nezaman/nevakit, açan, ani* gibi soru sözcükleri ele alınır.

Altıncı bölüm *Bitimli Tümeleş Yan Cümleleri ve Zarf-fiilli Yan Cümleler* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde ilk olarak bitimli tümeleş yan cümleleri ile ilgi cümlelerinin farkları ele alınır. Diğer kısımlarda bitimli tümeleş yan cümlelerinde kullanılan tümeleştiriciler ve zarf-fiilli yan cümleler çeşitleri incelenmiştir.

Kitabın yedinci bölümü olan sonuç bölümünde diğer Türk dillerindeki ilgi cümlesi yapıları, *bitimsiz ilgi cümleleri* ve *bitimli ilgi cümleleri* başlıkları altında incelenmiş ve Gagauz Türkçesinin ilgi cümleleri hakkında genel bir özet ve değerlendirmeye yer verilmiştir. Ulutaş, özet olarak, Gagauz Türkçesinde bitimli ve nitelenen ismi takip eden ilgi cümlelerinin bu yapısının, Türkçe tipi cümle yapısından farklı olmasının sebebinin, bu yapının o coğrafyada konuşulan Rusça, Rumence ve Bulgarca gibi dillerden etkilenmiş ve ödünçlenmiş olmasından kaynaklandığı sonucuna varmıştır. Yedinci bölümün sonunda, çalışmada kullanılan cümle örneklerinin de alındığı otuz adet metin yer almaktadır.

Kitabın son bölümü kaynakçadan oluşmaktadır.

Ulutaş'ın Gagauz Türkçesindeki ilgi cümlelerini ele aldığı bu kapsamlı çalışmanın, yalnızca Gagauz Türkçesi çalışanlar için değil, aynı zamanda sözdizimi ve Evrensel Dilbilgisi üzerine çalışan araştırmacılar ve bu alanlara ilgi duyanlar için de yol gösterici bir kaynak olacağı görüşündeyiz.

Yayıma Hazırlayan: Edanur Sağlam